

AZ EMBERI JOGOK ÉS A BÜNTETŐELJÁRÁS KAPCSOLATA (I. RÉSZ)

NAGY ANITA *

I. Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata, különös tekintettel a tisztességes eljáráshoz való jogra

Az európai egyezmények elvárásai, az emberi jogok és a tisztességes eljárás biztosításának követelményei egyrészt meghatározóak a hazai jogra, másrészt a bennük foglalt eljárási garanciák (pl. ésszerű időn belüli eljárás követelménye) mindenképpen hatnak az eljárások gyorsítására.

Így például, az Európai Emberi Jogi Egyezmény alapján, az Európai Emberi Jogi Bíróság jogosan tart igényt arra, hogy alakítólag hasson a tagállamok jogrendszerére, az ésszerű idő tagállamok általi betartatásával, az eljárások gyorsítására.

Bárd Károly szavaival élve: „Az Európai Emberi Jogi Bíróság valóban számottevő mértékben hozzájárult az európai államok jogának és ezen belül igazságszolgáltatásának közelítéséhez.”¹

Így vizsgáljuk meg, az emberi jogokon keresztül, az Emberi Jogok Európai Egyezményének elemzése után – különösen az Egyezmény 6. cikkében foglalt „ésszerű idő” kritériumára figyelemmel –, mennyiben hatnak az Egyezményben foglalt eljárási garanciák az eljárások gyorsítására.

„A nemzetközi egyezményekben és az egyes államok alkotmányában rögzített emberi jogok olyan veleszületett jogai az embernek, amelyek csak végső esetben és akkor is csak igen szigorú garanciális intézkedésekkel körülbástyázva korlátozhatók még az állam által is. Ha az állam, illetve annak szervei nem e normáknak megfelelően járnak el, a jogaiban sértett kártalanításra tarthat igényt, az állam ellen pedig panasz nyújtható be pl. a Strasbourgi Emberi Jogi Bírósághoz.

* DR. NAGY ANITA

egyetemi docens

Miskolci Egyetem ÁJK, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros

¹ Bárd K.: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007., 15. o.

Azon „végső esetek” egyike, amikor az emberi jogok – igaz cserében megfelelő garanciák nyújtásával – korlátozhatók, éppen a büntetőeljárás. Ezen a téren két érdek ütközik egymással: az állam büntetőjogi igényének érvényesítése irányába ható érdek, az egyénnek az emberi jogok biztosítása iránti érdekével.”²

Ugyanezt a kettőséget hangsúlyozza Angyal Pál is, aki szerint: „A büntetőeljárás során érvényesülni törekvő igazságszolgáltatási érdek állandó ellentétben áll az egyéni jogok érintetlenségének érdekével, mert az eljárás sikeres lefolytatása nem történhet meg anélkül, hogy az egyszerűen csak gyanúsított egyénnek, sőt az eljáráson kívül eső személyeknek legszemélyesebb jogai (személyes szabadság, házjog, levéltitok joga stb.) ne korlátoztassanak.”³

Az emberi jogok érvényesülésének alapja hazánkban az Alkotmány 8. §-ának (1) bekezdése, amely alapján „A Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsődrendű kötelezettsége.”⁴ A „sérthetetlenség és elidegeníthetetlenség” fogalma azt fejezi ki, hogy ezeket a jogokat nem az állam adja. Ezt a fogalmat azonban rugalmasan kell kezelni, hiszen eredetének, illetve mibenlétének definitív módon, örök érvénnyel történő meghatározása lehetetlen vállalkozás. Általánosságban azonban elmondható, hogy az emberi jogok olyan erkölcsi és egyben alanyi jogok, amelyek alapját az képezi, hogy a jogosult emberi lény, akit emberhez méltó, önkénymentes bánásmód illet meg.⁵ Azon jogok, amelyek nélkül nem élhetünk emberi lényként. Ezek teszik lehetővé számunkra képességeink, emberi tulajdonságaink, intelligenciánk teljes mértékben történő kifejlesztését és használatát, a bennünk rejlő méltóság, illetve munkánk tiszteletét és védelmét.

Az emberi jogok katalógusába tartozó jogok két fő elven alapszanak. Az egyik a diszkrimináció tilalma, amely szerint az államok kötelesek e jogokat minden különbségtétel nélkül biztosítani. A másik elv a tolerancia, vagyis mások jogainak tiszteletben tartása.⁶

Az emberi jogok a felvilágosodás idején, a XVIII. században alakultak ki és az első polgári alkotmányokban fogalmazódtak meg. Központi kérdés volt az állam és az egyén egymáshoz való viszonyának rendezése. Ennek alapja az a természetjogi megfontolás volt, hogy az embernek olyan veleszületett jogai vannak, amelyek szorosan emberi mivoltához tapadnak, és amelyektől az állam sem foszthatja meg.

² Róth E.: Az előzetes előtti fogvatartás dilemmái. Osiris Kiadó, 2000., 6. o.

³ Angyal P.: Az egyéni jogok biztosításának elve. A magyar büntető eljárás tankönyve, I. kötet. Budapest, 1914., 271-274. o.

⁴ Halmai G.–Tóth G. A. (szerk): Emberi jogok. Osiris Kiadó, Budapest, 2003., 25. o.

⁵ Halmai–Tóth (szerk): i. m. 28. o.

⁶ Bokorné Szegő H.: Nemzetközi jog. Aula Kiadó, 1997., 206. o.

Az emberi jogok nemzetközi szintű védelme a XIX. század második felében kezdődött, minőségi változás azonban a második világháborút követően következett be, ekkortól kezdve ismerték el ezen jogok egyetemes jellegét, illetve végérvényesen meghaladottá vált az az elképzelés, hogy az emberi jogok védelme kizárólag az állam belső jogalkotásának hatáskörébe tartozik.

Tekintsük át, melyek ezek a fontosabb nemzetközi egyezmények. Az emberi jogok elismertetésének és védelmi intézményrendszerének első, erkölcsileg kiemelkedő állomása az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*, (Deklaráció) amit 1948. december 10-én San Franciscóban fogadott el az ENSZ Közgyűlése. „Tekintettel arra, hogy az emberiség családja minden egyes tagja méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése alkotja a szabadság, az igazság és a béke alapját a világon.”⁷

A dokumentum jelentősége bár felmérhetetlen volt, mégsem volt végrehajtható. A benne megállapított gondolatok főleg irányelvek voltak, s a jogállamok arra vállaltak kötelezettséget, hogy ezeket az irányelveket figyelembe veszik a belső joguk kimunkálásánál.

Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésén (XXI. Ülésszakán 1966. december 16. napján) elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (Egyezségokmány) és az Európa Tanács Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Rómában (1950. november 4. napján kelt) Egyezménye (ET Konvenció). Ezen dokumentumok közül az Egyetemes Nyilatkozat az első átfogó emberi jogi okmány, amelyet nemzetközi szervezet alkotott meg és proklamált.⁸ Ez emelte nemzetközi jogi alapszabványra az emberi jogok tiszteletben tartását.

A következőkben vegyük sorra, milyen, a büntetőeljárás szempontjából releváns jogok védelmét biztosítják az egyes nemzetközi szerződések.⁹

⁷ Kovács I.–Szabó I. (szerk.): *Az emberi jogok dokumentumokban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980.

⁸ Buergenthal, T.: *Nemzetközi Emberi Jogok*. Helikon Kiadó, 2001., 35. o.

⁹ A rövidítések az alábbiak: PPJE – Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya; EEJE – Európai Emberi Jogi Egyezmény; EJENy – Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata; Alk. – Alkotmány; Be. – Büntetőeljárás Tv.

Jogok	PPJE	EEJE	EJENy	Alk.	Be.
alapvető jogokat sértő eljárás miatt hazai bírósághoz jogorvoslatért fordulás joga	✓	✓	✓	✓	
hatékony jogorvoslathoz való jog az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni	✓	✓		✓	✓
törvény előtti egyenlőség	✓	✓	✓	✓	
független, pártatlan bíróság	✓	✓	✓	✓	✓
igazságos (méltányos, tisztességes) és nyilvános tárgyaláshoz való jog	✓	✓	✓	✓	✓
ártatlanság vélelme	✓	✓	✓	✓	✓
„a legrövidebb határidőn belül egy általa értett nyelven részletesen tájékoztatás az ellene emelt vád természetéről és okáról”	✓	✓			✓
védelemhez való jog	✓	✓		✓	✓
védekezésre felkészüléshez való jog	✓	✓			✓
„indokolatlan késedelem nélkül tárgyalják ügyét”	✓	✓			
„kérdéseket intézhessen vagy intéztethessen az ellene valló tanúkhöz, és a mellette valló tanúk ugyanolyan feltételek mellett jelenhessenek meg és legyenek meghallgathatók, mit az ellene valló tanúk”	✓	✓			✓
„díjmentesen vehessen igénybe tolmácsot, amennyiben nem érti, vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet”	✓	✓			✓
hallgatás joga – önmagát nem köteles bűncselekmény elkövetésével vádolni	✓				✓
<i>nulla poena sine lege</i>	✓	✓	✓		
<i>nullum crimen sine lege</i>	✓	✓	✓	✓	
bírósághoz való fordulás joga	✓	✓		✓	
ügyében bíróság döntson	✓	✓			✓

Az alapjogok és a büntetőhatalom egymáshoz való viszonyának kérdése nem könnyű feladat. Egyrészt az emberi jogok tiszteletben tartása, érvényesítése az állam alapvető kötelessége, másrészt azonban köteles állampolgárai biztonságát garantálni, ennek érdekében a társadalomra veszélyes cselekményeket üldözni, a bűncselekmények elkövetése által megbomlott egyensúlyt helyreállítani. Kérdésként merül fel, hogy szükséges-e korlátozni az állam büntetőhatalmát? A válasz egyértelműen igen, hiszen az ember alapvető jogai feltétlen érvényesülést kívánnak (amint alkotmányunk 8. §-a is deklarálja). A korlátozás határvonalát azonban nem könnyű meghúzni, hiszen szükséges az államnak annyi mozgásteret biztosítani, hogy hatékonyan legyen képes bűnüldözési feladatának eleget tenni, mint ahogy Király Tibor írta: „A büntető eljárási jognak mindig, mindenütt – hacsak nem akar a féktelen elnyomás eszközévé vagy a bűnöző tehetetlen bűnpártolójává lenni – kényes egyensúly megteremtésére kell törekednie. Biztosítania kell egyfelől a társadalmat arról, hogy felelősségre vonják azokat, akik a büntető törvénybe ütköző módon szegték meg a társadalom normáit. Másfelől biztosítania kell a polgárokat, hogy a bűnözők elleni fellépés során a hatalom nem fogja a jogaikat alaptalanul és mértéktelenül korlátozni és nem fogja őket lépten-nyomon zaklatni.”¹⁰

Az emberi jogok történetének egyik alapvető tanulsága, hogy az emberi jogok problémáját sohasem szabad leszűkíteni a jogi szabályozásra – legyen az nemzetközi szerződés, alkotmány, törvények, vagy más jogszabályok csoportja – valamint az emberi jogok nemzetközi és hazai garantálására, garancia-rendszerére sem, mivel az „emberi jogok valóságos sorsát az adott jogrendszer sajátosságain kívül alapvetően befolyásolja az a politikai rendszer, amelynek keretei között érvényesül.”¹¹

1. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE)

Az emberi jogok európai integrációjának meghatározó eleme volt a közös kultúra, az államok történelmi kapcsolatrendszere, illetve a jogrendszerek kapcsolata.¹² A „közös örökségen” alapult az európai emberi jogi szerveződés gondolata, amelyet Churchill 1946. szeptember 19-i és 1947. május 14-i

¹⁰ Király T.: A büntetőeljárás jog útjai. Magyar Jog 1985/3-4. 252. o.

¹¹ Földesi T.: Az emberi jogok ellentmondásos helyzete Magyarországon. Acta Humana 1994. No. 15-16. 71. o.

¹² Az Emberi Jogok Európai Egyezményének preambuluma is kijelenti, hogy abban az elhatározásban, hogy – mint az európai országok hasonló felfogású kormányai, melyek a politikai hagyományok, eszmények, a szabadság és a jog uralma közös örökségével rendelkeznek – megteszik az első lépéseket egyes, az Egyetemes Nyilatkozatban foglalt jogok közös biztosítására.”

beszédei indítottak el, és amely a hágai Európai Kongresszussal folytatódott 1948. május 7-10-e között. Az ennek keretében megalakult bizottságok már egy szervezet vízióját vetették fel, amely létrehoz egy önálló emberi jogi egyezményt, és ennek biztosítására egy bíróságot is.

Ezen bíróság a panaszoknak a Bizottság általi megszürését követően „megsemmisítené azokat a kormányzati döntéseket, jogszabályokat, közigazgatási intézkedéseket vagy igazságszolgáltatási határozatokat, amelyek nyilvánvalóan ellentétesek a biztosított jogok elvével.”¹³

Az Egyezményt 1950. november 4-én írták alá, majd három évre rá lépett hatályba 1953. szeptember 3-án. Magyarország az Egyezményt az 1993. évi XXXI. törvénnyel ratifikálta, amely ezáltal a belső jog részévé vált. Az egyezmény jelentőségét Ádám Antal az alábbiakban méltatta: „A II. világháború és az önkényuralmi rendszerek tengernyi szenvedést okozó kegyetlenkedéseinek hatására vált korunk egyik globális jellemzőjévé az emberi jogok vagy alapjogok fajtáinak, tartalmának, biztosítékainak és korlátainak nemzetközi és belső jogi kimunkálására, meghatározására és érvényesítésére vonatkozó sokrétű erőfeszítés. Ennek eredményeként az elmúlt évtizedekben nagyszámú, közel 150 nemzetközi nyilatkozat, egyezmény, egyezségokmány, szerződés született és jelentősen szaporodtak az emberi jogokra vonatkozó alkotmányi és egyéb belső jogi rendelkezések is. A nemzetközi dokumentumok közül kiemelkedik „Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. november 4-én Rómában aláírt és 1953. szeptember 3-án hatályba lépett Egyezmény.”¹⁴

Az EJEE-t azért volt fontos méltatnunk, mert az ebben foglaltak alapján lehet Európai Emberi Jogi Bírósághoz fordulni, amire akkor kerülhet sor, ha a kérelmező kimerítette az összes hazai jogorvoslatot. A hazai jogorvoslatok kimerítését érintő kérdésben – amely államonként változik –, nehéz általános és határozott következtetéseket levonni, különösen, ha viszonylag új tagállamokról van szó, amelyek jogrendszere csak nemrégiben vált az egyezményi szervek joghatóságának tárgyává. Azonban mind a Bizottság, mind a Bíróság hazai jogorvoslatok kimerítésére vonatkozó általános esetjoga számos olyan vonást mutat, amely alkalmazható az új tagállamokból származó ügyekre. Ebben a tekintetben az Egyezmény 26. cikke nem többet és nem kevesebbet kíván meg, mint hogy – az Egyezmény állítólagos megsértése tekintetében – szabályszerűen használják fel a hazai jogban rendelkezésre álló és leghatékonyabb fellebbezési

¹³ Idézi Horváth K.: Az emberi jogok európai egyezményének gyakorlata az időtényező, valamint az ezredforduló egyes földrajzi, történelmi és politikai kihívásai tükrében c. Ph.D értekezésében. Miskolc, 2002., 5. o.

¹⁴ Ádám A.: Az emberi jogok nemzetközi és belső jogi védelmének viszonyáról. Magyar Közigazgatás, 1993/8., 449. o.

mechanizmust, amelynek során tiszteletben tartják a hazai jog formai követelményeit és határidőit, s az egyezményen alapuló panaszt legalább tartalmilag felvetik, valamint hogy felhasználjanak minden eljárási eszközt, amely megelőzheti az Egyezmény megsértését.¹⁵

Az 1950-ben rögzített európai emberi jogvédelmi mechanizmus időközben a megváltozott társadalmi körülmények, illetve a tagállamok számának folyamatos bővülése nyomán számos elem tekintetében módosult, így például a 8. Kiegészítő Jegyzőkönyv bevezette a Bizottság tanácsokban történő ülésezésének lehetőségét.

Az eddig legszélesebb körű reform a 11. Kiegészítő Jegyzőkönyvvel került beiktatásra, amely egységes intézményrendszert alkotott meg a Bizottság megszüntetésével, és a Bíróságot állandó szervvé tette.¹⁶ A Bíróság háromtagú tanácsokban, héttagú kamarákban illetve tizenhét tagú Nagykamarában jár el. A teljes ülésnek a továbbiakban csak szervezeti feladatai lettek. A tanácsok átvették a korábbi Bizottság funkcióját, és kiszűrik az elfogadhatatlan panaszokat. Az érdemi elbírálás a kamarákban történik, ha azonban az eset komoly értelmezési problémát vet fel az Egyezménnyel, vagy annak jegyzőkönyveivel kapcsolatban, illetve ha a kamara várható ítélete a korábbi precedensektől eltérne, a kamara az ítélethozatalig a Nagykamara elé terjesztheti az ügyet, feltéve, hogy egyik fél sem támaszt ez ellen kifogást. Emellett a kamarák döntéseivel szemben bármelyik fél három hónapon belül a Nagykamarához fordulhat.

A 11. Kiegészítő Jegyzőkönyvvel módosított Egyezmény már nem tartalmazza az egyéni panaszjog tagállami elismerését, mint előzetes feltételt. A Jegyzőkönyv hatályba lépésével az egyéni panaszjog kötelezővé vált az államokra nézve, tehát az újonnan csatlakozó tagállamok az Egyezmény ratifikációjával egyidejűleg elismerik a Bíróság joghatóságát egyéni panaszok elbírálására, illetve a korábbi tagállami nyilatkozatok átszállnak az új Bíróságra.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye jelentősége nem vitatható, s egyben alapjául is szolgál az európai harmonizáció folyamatának.

Az Egyezményben szereplő jogok katalógusa

- az élethez való jog (2. cikk)
- kínzás, embertelen, megalázó bánásmód tilalma (3. cikk)
- rabszolgaság és kényszermunka tilalma (4. cikk)

¹⁵ Mol, F. N.: A hazai jogorvoslatok kimerítésének követelménye az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapján. *Acta Humana* 1994., No. 15-16. 89. o.

¹⁶ A Miniszteri Bizottságot megfosztotta minden kvázi bírósági tevékenységtől és kizárólag az ítéletek végrehajtásának ellenőrzését bízta rá, ezzel, mint politikai szervet, kiemelte az ügyek elbírálásának menetéből.

- szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog (5. cikk)
- tisztességes tárgyaláshoz való jog (6. cikk)
- nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege (7. cikk)
- a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog, házasságkötéshez való jog (8. és 12. cikk)
- gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság (9. cikk)
- véleménynyilvánítás szabadsága (10. cikk)
- gyülekezés és egyesülés szabadsága (11. cikk)
- hatékony jogorvoslathoz való jog (13. cikk)
- az egyezményben foglalt jogok megkülönböztetés nélküli biztosítása (14. cikk)

A fenti EJEE jogok katalógusából témánkhoz a 6. cikk, azaz a tisztességes tárgyaláshoz való jog kapcsolódik, így ezt cikkelyt vegyük górcső alá.

2. Az Emberi Jogok Európai Egyezmény 6. cikke (tisztességes eljáráshoz való jog)

A tisztességes eljáráshoz való jog kiemelt helyet foglal el az emberi jogok katalógusában, a bírósági eljárás garanciáinak legfontosabb gyűjtőkategóriája. Ez meglehetősen általános kifejezés, tartalmának meghatározásában mind a Bizottság, mind a Bíróság jelentős szerepet játszik. Ennek megfelelően a Bíróság esetről esetre alakítja az elv tartalmát.¹⁷

Míg az emberi jogok többsége valamilyen más alapjog érdekében korlátozható, addig e jog tekintetében büntetőjogi garanciák esetében nincs mód.

Az Európai Emberi Jogi Bíróság ítéleteiben gyakran visszatér az a tétel, hogy a tisztességes igazságszolgáltatáshoz való jog kiemelkedő jelentőségű a demokratikus társadalomban.¹⁸

Az Egyezmény hiteles szövegében szereplő angol „*fair hearing*”, illetve a francia „*soit entendue équitablement*” magyar megfelelőjeként előfordulhat a méltányos, tisztességes, illetve igazságos jelzők használata is.

A Bíróság ítélezési gyakorlatában történő állásfoglalása alapján elmondható, hogy az olyan eljárás tekinthető tisztességesnek, amelyet a vádlott

¹⁷ Blutman L.: Az igazságos tárgyalás az Emberi Jogok Európai Egyezményében. Magyar Jog 1992/8., 455. o.

¹⁸ Bárd K.: Demokrácia – Tisztességes eljárás – megismerés a büntetőperben. Bűnügyi Tudományi Közlemények, Emlékkönyv Kratochwill Ferenc (1933-1993) tiszteletére. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003., 64. o.

képes követni, és amelyben nincs gátolva abban, hogy saját védelme érdekében maga is bizonyítékokat terjesszen elő, és vallomást tegyen.¹⁹

Az Emberi Jogok Európai Egyezményében megfogalmazott tisztességes tárgyaláshoz való jog jelentőségét hangsúlyozza az megállapítás is, mely szerint ha az Európai Unióban egy közös büntető anyagi és eljárásjog létezne – amelynek kialakítására Mirelle Delmas-Marty vezette bizottság Corpus Juris munkában tett kísérletet –, akkor az az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkében foglalt tisztességes tárgyaláshoz való jogra tekintettel történe.²⁰

A tisztességes eljáráshoz való jogot az Egyezmény 6. cikk 1. bekezdése foglalja magába mind polgári, mind pedig a büntetőeljárásra vonatkozóan. (Ezen jog többféle részjogosultságot foglal magába, illetve többféle joggal áll kapcsolatban. Ilyenek különösen: független és pártatlan bírósághoz való jog, a méltányos eljárás, a nyilvánosság és ésszerű idő, ártatlanság véleme, nullum crimen / nulla poena sine lege elve, visszamenőleges igazságszolgáltatás tilalma, a törvény előtti egyenlőség, diszkrimináció tilalma, védelemhez való jog, jogorvoslathoz való jog.)

A tisztességes bírói eljárás követelményrendszere kapcsán a 6/1998. (III.11) AB határozatában a magyar Alkotmánybíróság kifejtette, hogy a fair eljárás olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért az eljárás lehet fair egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára „méltánytalan”, „igazságtalan”, vagy „nem tisztességes”.²¹

Az Egyezmény cikkei közül e cikkelynek alakult ki a legnagyobb esetjoga. A Bíróság elé került ügyek mintegy harmada e cikkellyel kapcsolatos.²² Ennek okai egyrészt abban keresendők, hogy a cikk által deklarált elvek az egész polgári – és büntetőeljárást – felölelik, annak minden szakában érvényesülniük kell. Másrészt szerepet játszik az elhúzódó pertartammal kapcsolatos kérelmek hatalmas mennyisége.

A 6. cikkely 1. szakasza szerint: „1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen,

¹⁹ Bárd K.: Kit illet a tisztességes eljárás. In: Györgyi Kálmán ünnepi kötet KJK-KERSZÖV Jogi- és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004., 49. o.

²⁰ Farkas Á.: Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban. Osiris Kiadó, 2001., 52. o.: A kontradiktórikus eljárás újdonsága abban rejlik, hogy ezt kívánják a pénzügyi érdekeket sértő bűncselekmények miatt folyó bírósági eljárás kizárólagos elvévé emelni. Ezt abban az értelemben tenné, ahogy az Európai Emberi Jogi Bíróság a tisztességes tárgyaláshoz való jogot értelmezi.

²¹ 6/1998. (III.11) AB határozat, ABH 1998., 91.

²² Grád A.: A strassbourgi emberi jogi bíraskodás kézikönyve. Strassbourg Bt., 2005., 214. o.

nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a közrend, illetőleg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban résztvevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetőleg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.”

A 6. cikk 1. pontja a tisztességes eljárás „keretszabályaként” ismeretes, ez a megfogalmazás abból ered, hogy a méltányosság elvének érvényesüléséhez a garanciális rendszer egészének, minden elemének működnie kell. Ez a „méltányosság” az alábbi követelményeket foglalja magában:

2.1. A bírósági eljáráshoz való jog;

2.1.1. A bírósági döntéshez való jog;

2.1.2. A bíróság törvény által létrehozott;

2.1.3. A bíróság függetlensége és a bíróság pártatlansága;

2.1.4. A tárgyalás nyilvánossága;

2.2. Az ügy ésszerű határidőn belüli tárgyalása és a határozat hozatala polgári jogaival és kötelezettségeivel kapcsolatos jogvitában, illetve az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.

A tisztességes eljáráshoz való jog korlátozását illetően a már korábban említett 6/1998. (III. 11.) AB határozatában az Alkotmánybíróság kifejezetten kiemelte, hogy „a tisztességes eljáráshoz való jog abszolút jog, amellyel szemben nem létezik mérlegelhető más alapvető jog vagy alkotmányos cél, mert már maga is mérlegelés eredménye”.

Ennek megfelelően nincs olyan érdek vagy jog, melynek védelme vagy előnyben részesítése végett bármilyen körülménynek között korlátozni lehetne a tisztességes eljárást alkotó részelvek érvényesülését. Ez egy fontos tétel, tekintve, hogy az Alkotmánybíróság speciális szükségesség-arányosság tesztjének alkalmazásával számos alkotmányos jog korlátozásának jogszerűségét megállapította már.

A magyar jogirodalomban uralkodó vélemény megegyezik az Alkotmánybíróság álláspontjával. A tisztességes eljárás normái rendszerint elősegítik a releváns körülmények feltárását és növelik a tényállítások megbízhatóságát, alapvető funkciójuk mégis az, hogy csökkentsék az ártatlanok elítélésének lehetőségét. Ezért elfogadhatatlan a korlátozások.

Ezzel szemben a *Monnell and Morris*-ügyben a Bíróság megállapította, hogy a „tisztességes eljárás követelményeit az eljárás jellege szerint lehet változtatni.”²³

A 6. cikk 2. és 3. mondatában található felsorolás csupán a minimális követelményeket tartalmazza, melyek a büntetőeljárás során kötelezően érvényesítendő, s mint ilyenek semmiképpen sem tekinthetők teljesnek.²⁴

2.1. A bírósági eljáráshoz való jog

Az Egyezmény 6. cikkének 1. bekezdése tartalmazza azt a követelményt, hogy „Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét (...) bíróság (...) tárgyalja.” Ez a szabály adja valójában a 6. cikk 1. bekezdésében szereplő további elvárások alapfeltételét, hiszen elemi követelmény a bíróság megléte, és megfelelő volta a további garanciák érvényesüléséhez.²⁵ Emellett lényeges, hogy a bírósághoz való jutást feltétlenül biztosítani kell minden tagállam jogrendszerében, azaz ténylegesen kell érvényesülnie. A bírósághoz való jutás akkor hatékony, ha semmilyen olyan korlátozást nem gördít a jog, amellyel megakadályozza a konkrét érvényesítését. Az Egyezmény a tagállamokat kötelezi ennek biztosítására, azonban nem kínál fel egységes megoldást, vagy modellt ennek érdekében. Mindennek következményeként a Bíróságnak esetről esetre, in concreto kell vizsgálnia, megvalósult-e a bíróság eljárásához való jog.

A bírósághoz fordulás joga nem csupán azt jelenti, hogy az egyén bírósághoz fordulhat, hanem magában foglalja a bírósággal szembeni feltételeket is: függetlenséget, a pártatlanságot, azt, hogy a bíróságnak törvényesen kell létrejönnie, illetve döntési hatáskörrel kell rendelkeznie.

A bírósághoz fordulás joga kapcsán két hasonló ítélet született Szlovákiával szemben. A *Kadubec c. Szlovákia*²⁶ és a *Lauko c. Szlovákia*²⁷

²³ Bárd: *Kit illet meg...*, 50. o.

²⁴ Dobrocsi: i. m. 125. o.

²⁵ McBride, J.: *The Continuing Refinement of Criminal Due Process*. In: *European Law Review, Human Rights Survey 1997, HRC/2*.

²⁶ *Kadubec c. Szlovákia*, ítélet 1998. szeptember 2.: 1993. augusztus 25-én egy fürdőben a panaszos hangoskodása miatt kialakult incidens következtében a rendőrség a panaszost rendre utasította, és mivel ellenszegült, bilincsbe verve elszállította. Ezt követően pénzbírságra és a költségek megtérítésére kötelezték. A panaszos fellebbezéssel fordult a megyei rendőrkapitánysághoz, és kérte saját kihallgatását és egy tanú meghallgatását az ügyben. 1994. január 21-én a fellebbezést a korábbi határozat jóváhagyásával egyidejűleg elutasították. A panaszos az Alkotmánybírósághoz fordult, amely értesítette, hogy a törvény által előírtaknak megfelelően huszonegy napon belül nevezze meg

ügyében a panaszosok arra hivatkoztak, hogy a bírósághoz forduláshoz fűződő joguk sérült azáltal, hogy a pénzbírságot kiszabó határozat ellen nem tudtak jogorvoslással élni.

A szlovák kormány arra hivatkozott, hogy az érintett határozatokra nem érvényesül az Egyezmény 6. cikkének 1. bekezdése, mivel azok nem minősülnek „büntetőjogi vádaknak”. A Bíróság a jogellenes cselekményeknek az Egyezmény értelmében történő büntetőjogi megítélésnek vizsgálata kapcsán három elemet értékelt. Fontosnak tartotta annak elemzését, hogy az adott tagállam jogrendszerében jogtechnikailag büntetőjoginak minősülnek-e a jogellenes cselekmények.

A szlovák jog az adott jogellenes cselekményeket nem tekinti büntetőjogi kategóriáknak. Ezt követően vagylagos és nem kumulatív feltételként szükségessé vált a konkrét jogellenes cselekmények természetének, illetve a kiszabható büntetés jellegének és mértékének vizsgálata. Ahhoz, hogy egy ügy a 6. cikk 1. bekezdése szerinti „büntetőjogi vádaknak minősüljön, elég, ha a konkrét jogellenes cselekmények természetük szerinti „büntetőjogiak” az Egyezmény tükrében, vagy az egyént – akár természetét, akár mértékét tekintve – büntetőjogi szankcióval sújtják. A panaszosok által elkövetett jogellenes cselekmények természetét tekintve a Bíróság figyelembe vette, hogy általános jellegű szabályok alapján szabálysértésért ítélték el őket, illetve a kiszabott büntetés célja a további jogellenes cselekmények elkövetésétől való elrettentés

védőjét. A panaszos az említett határidőn belül nem tudott ügyvédet fogadni, így az Alkotmánybíróság elutasította a kérelmet. In:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Kadubec&sessionid=9837058&skin=hudoc-en>. Case of Kadubec v. Slovakia, Judgement of 2 Sept. 1998.

²⁷ *Lauko c. Szlovákia*, ítélet, 1998. szeptember 2.: A panaszos 1992-ben kérvényezte az általa lakott lakás megvásárlását. Ezt követően a szomszédai és mások inzultálták, vallomása szerint azért, hogy eltántorítsák a vásárlástól. A panaszos több ízben is a rendőrséghez fordult, azonban a rendőrség lehetetlennek ítélte meg a tények feltárását, és lezárta az ügyet. 1994 áprilisában a rendőrség értesítette a helyi szabálysértési hatóságot a panaszos által benyújtott panaszokról. Egy hónapra rá a hatóság bűnösnek találta a panaszost a B. család elleni alaptalan vádaskodásban, amely miatt pénzbírságra és az eljárás költségeinek megtérítésére kötelezték. A panaszos fellebbezéssel fordult a fellebbviteli szervhez, amely azonban elutasította azt és helyben hagyta a korábbi határozatot. A panaszos az Alkotmánybírósághoz fordult, amely megalapozatlanságra hivatkozva elutasította a keresetet, majd az ez ellen benyújtott fellebbezési kérelmet is. In:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=lauko&sessionid=9837058&skin=hudoc-en>. Case of Lauko v. Slovakia, Judgement 2 Sept. 1998.

volt. A pénzbírság tehát a büntetőjogi szankciókra jellemző megtorló jelleget viselte, tehát a Bíróság ezekre az elemekre hivatkozva alkalmazhatónak ítélte a 6. cikk 1. bekezdést az ügyekre.

A Bíróság tehát folytathatta annak vizsgálatát, sérült-e a bíróhoz fordulás joga a panaszosok tekintetében. Ehhez vizsgálni kellett, hogy a panaszosok élhettek-e ezzel a jogukkal, illetve az adott intézmény megfelelt-e a függetlenség feltételeinek. A Bíróság megállapította, hogy az érintett hatóságok a kormánynak alárendelt szervek, amelyek vezetőit a kormány, illetve a hivatalvezetők nevezik ki. A kinevezés rendszere, illetve a külső nyomásgyakorlást kizáró garanciák hiánya miatt a Bíróság arra következtetett, hogy az érintett szervek nem minősülnek a 6. cikk 1. bekezdésének értelmében „függetlennek” a végrehajtó hatalomtól. Mivel a szervek határozatai ellen a panaszosok nem fordulhattak független és pártatlan bírósághoz, a 6. cikk 1. bekezdése sérelmet szenvedett.²⁸

A bírósági eljáráshoz való jog a Polgári És Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában, és a magyar Alkotmányban is megjelenik. Az Egyezségokmány 14. cikk 1. pontjának első két mondata így szól: „A bíróság előtt mindenki egyenlő. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.” Míg az Alkotmányunk a következők szerint deklarálja ezen jogot: „A Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.”²⁹

A bírósági eljáráshoz való jogból következik, hogy az egyén a bíróság döntését követelheti meg másokkal szembeni jogvitája esetén. A bíróság döntéséhez való jogosultság az érintett személyt arra is feljogosítja, hogy e jogról lemondjon, a lemondásnak viszont semmiféle kényszerelemet nem szabad tartalmaznia.³⁰

²⁸ Az Emberi Jogok Európai Egyezménye ratifikálásakor hazánk fenntartással élt a szabálysértési ügyekben a bírói út biztosítását illetően. A törvényhozó késlekedett a megfelelő jogszabályi háttér megteremtésével, így az Alkotmánybíróság 63/1997. számú határozatában felhívta az Országgyűlést, hogy a szükséges törvényalkotást legkésőbb 1998. december 31-ig végezze el. (63/1997. XII.11. AB határozat) Az Országgyűlés e határozat nyomán fogadta el a bírói utat ma már biztosító törvényt a szabálysértésekről: 1999. évi LXIX. törvény 36. §.

²⁹ Alkotmány 57. § (1) bek.

³⁰ Róth E.: A tisztességes eljáráshoz való jog. In: Halmai G.–Tóth G. A. (szerk): Emberi Jogok. Osiris Kiadó, Budapest, 2003., 705. o.

Így például a strassbourgi gyakorlat szerint, ha a bírói út igénybevétele a jogosult számára komoly joghátránnyal járt volna, a lemondás nem egyeztethető össze az egyezmény követelményeivel.³¹

A bírói út igénybevétele tehát az igény jogosultja számára jogi lehetőség, s egyedül ő jogosult eldönteni, élni kíván-e ezzel az alaptörvényben biztosított jogával és ezt támasztja alá az Alkotmánybíróság is 1/1994 (I. 7.) AB határozatában: „A jogvitában érdekelt félnek alkotmányos joga van arra, hogy ügyét bíróság elé vigye. Ez a jog – hasonlóan a többi szabadságjoghoz – magában foglalja annak szabadságát is, hogy e jogával ne éljen. Az Alkotmány 57. § (1) bekezdése mindenkinek ahhoz biztosít jogosultságot, hogy saját jogát a független és pártatlan bíróság előtt maga érvényesítse. Alkotmányosan indokolt kivételektől eltekintve, senkinek sincs tehát joga ahhoz, hogy más jogát – a jogosult akarától függetlenül – bíróság elé vigye.”

Ezen jog azonban nem jelent alanyi jogot az igazságos döntéshez, ezért az Alkotmánybíróság számos döntésében³² kifejtette, hogy az Alkotmány nem biztosít alanyi jogot az anyagi igazság érvényesülésére.

A *bíróági eljáráshoz* való jog magába foglalja:

- a bíróági döntéshez való jogot,
- a törvény által felállított bírósághoz való jogot,
- a független és pártatlan bírósághoz való jogot,
- a nyilvános tárgyaláshoz való jogot is.

A következőkben ezeket vegyük egyenként szemügyre.

2.1.1. A bíróági döntéshez való jog

A bírósághoz fordulás joga mint az eddig részletezettek szerint, magába foglalja a polgári jogviták, illetve a büntetőjogi vádak *érdemi* elbírálásának garanciáját. A legalitás elve alapján – amely a büntetőeljárásban alapelvi szintén megjelenik – az eljáró hatóságok a bűncselekmények elkövetésének a megalapozott gyanúja esetén kötelesek az eljárást megindítani és lefolytatni, amelynek eredménye, hogy a bíróság dönt a vádról.

Az érdemi bírói döntéshez való jog problémaként a büntetőeljárásban a terhelt oldalán akkor merül fel, ha a nyomozást az ügyész megrovás alkalmazásával megszünteti. Ebben az esetben a terhelt kikényszerítheti a bírói döntést azzal, hogy panasszal él a határozattal szemben, ilyenkor ugyanis az

³¹ Deweer v. Belgium, 6903/75, Judgement of 27 February 1980.

³² Pl. 9/1992 (I.30) AB határozat, ABH 1992, 59.; 11/1992 (III.5) AB határozat, ABH 1992., 77.; 49/1998 (XI.27.) AB határozat ABH 1998., 372.

ügyész köteles vádat emelni, ha más okból nem kell megszüntetni a nyomozást.³³

1991 óta hazánkban általános a közigazgatási határozatok bíróság előtti megtámadásának lehetősége, így a magyar jog szerint nem kifejezetten polgári jogi kérdést elbíráló határozatok esetében is biztosított a bírói út igénybevétele.

Összességében elmondhatjuk, hogy büntetőjogi vádnak mi minősül, széles körűen értelmezendő, mivel a nemzeti jog által büntetőjoginak minősített cselekményeken túl az EEJB mindent e körbe von, ahol a cselekmény jellege és a kiszabható büntetés természete, súlya alapján az érintettnek lényegében büntetőjogi váddal kell szembenéznie az eljárás folyamán.

A 6. cikk alkalmazhatósága szempontjából büntetőjogi vádnak minősül az egyes szabálysértések miatti, illetve bizonyos fegyelmi eljárásokbeli gyanúsítás is.

Ugyanakkor a büntetőjogi váddal szoros kapcsolatban álló, de mégsem a vád érdeméről döntő határozathoz vezető eljárásokat nem minősíti a 6. cikk alá tartozónak a Strassbourgi Bíróság. Így nem követelmény a „fair eljárás” minden részletszabályának maradéktalan betartása, például előzetes letartóztatás elrendelésénél, kiadatásnál vagy idegenrendészeti döntéseknél, ha az nem párosult „valódi” büntetőjogi váddal.³⁴

2.1.2. Törvény által felállított bírósághoz való jog

A strassbourgi esetjog alapján megállapítható, hogy bíróságnak az a szerv minősül, amely jogosult arra, hogy az előtte folyó ügyben a felekre nézve kötelező, végleges és végrehajtható határozatot hozzon. Nem feltétlenül szükséges a „bíróságnak” az adott állam rendes bírósági szervezetrendszerébe tagozódnia, egy speciálisan erre a célra létrehozott bírói testület is hozhat végleges döntést polgári joginak minősíthető ügyben. Az Alkotmánybíróság 604/B/1990. sz. AB határozat értelmében megfelelni a bíróság kritériumának a választott bíróság is.

Az a követelmény, hogy a bíróságot törvény hozza létre, hazánkban is teljesül, hiszen a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról az 1997. évi LXVI. törvény rendelkezik, összhangban az Alkotmány X. fejezetében foglaltakkal, míg a bíróságok hatásköréről³⁵ és illetékességéről az egyes eljárási törvények rendelkeznek.

³³ Róth: A tisztességes..., 706. o.

³⁴ Róth: uo. 707. o.

³⁵ Halmai–Tóth (szerk): i. m. 709. o.

2.1.3. *Független és pártatlan bírósághoz való jog*

A magyar Alkotmány 57. § (1) bekezdése tartalmazza a „független és pártatlan bírósághoz” való jogot, míg az 50. § (3) bekezdése szerint: „A bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alárendelve. A bírák nem lehetnek tagjai pártoknak és politikai tevékenységet nem folytathatnak.”

A bíróság függetlensége azért elengedhetetlen követelmény, hogy ítélezése valóban pártatlannak legyen tekinthető, a befolyásolás látszata is elkerülhető legyen. A bíróság független a felektől, a törvényhozó és a végrehajtó hatalomtól, igazságszolgáltatási tevékenysége során a bíró csak a törvényeknek és saját lelkiismeretének alárendelve jár el és hoz határozatot.

A pártatlan bírósághoz való jog lényegét az Alkotmánybíróság – korábbi gyakorlat alapján – a 14/2002.³⁶ számú határozatában összegezte az alábbiak szerint: „A pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog az eljárás alá vont személy iránti előítélet-mentesség és elfogulatlanság követelményét támasztja a bírósággal szemben. Ez egyrészt magával a bíróval, a bíró magatartásával, hozzáállásával szembeni elvárás, másrészt az eljárás szabályozásával kapcsolatos objektív követelmény: el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében.”

A bíróság a pártatlanság megítélése során kettős megközelítést alkalmaz, amennyiben (a) egy szubjektív, az eljáró bíró személyes meggyőződését, hozzáállását firtató, és (b) egy objektív szempont, nevezetesen az elfogultság látszatának kiküszöbölésére is alkalmas, tényleges garanciákat számon kérő vizsgálat alapján mér.³⁷

Már-már szállóigeeként idézik a bíróság azon megállapítását, mely szerint „nem elég igazságot szolgáltatni, annak látszatát is meg kell őrizni”, azaz a jogszabályalkotásnál és az igazságszolgáltatás működése során is el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelthet az eljáró bíró pártatlansága tekintetében.³⁸ (Erre az elvre vezethető vissza a büntetőeljárás törvényben a bíró kizárására vonatkozó szabályok rendszere is.)

Mi történik akkor, ha egyazon bíróság ugyanazzal az ügyel más aspektusból ugyan, de többször is foglakozik? Itt tehát ugyanazon bírósági szintről van szó, ahol az érintettnek több, egymással összefüggő ügyét tárgyalja a bíróság. Önmagában az a tény, hogy egy bíróság korábban más szempontok

³⁶ 14/2002 (III.20.) AB határozat, ABK 2002. 106, 110.

³⁷ Grád A.: Kézikönyv a strassbourgi emberi jogi ítélekezésről. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2005., 148. o.

³⁸ Delcourt v. Belgium, 2689/65, Judgement of 17 January 1970. Az ügy alapja az volt, hogy a kasszációs eljárásban a bíróság zárt tárgyalásán részt vehetett az ügyész. In: Halmai G.–Tóth G. A. (szerk): i. m. 710. o.

alapján már foglalkozott valakinek az ügyével, ez az utóbb vizsgált ügyben nem kérdőjelezi meg a pártatlanságát.³⁹ Ugyanígy az sem kérdőjelezi meg önmagában a pártatlanságot, ha egyazon bíróságon ugyanazok a bírák tárgyalják az érintett két különböző ügyét.⁴⁰ Ugyanakkor a pártatlanságot érintőleg gyakran okoz problémát az igazságügyi dolgozóknak a végrehajtó hatalmat szolgáló szakmai előélete. Egy ügyben a Bíróság arra tekintettel állapította meg a 6. cikk 1. bekezdésének sérelmét, hogy az eljáró bíró korábban az ügyészség magas rangú tagja volt, aki legalábbis elvben foglalkozhatott e minőségében ugyanezen ügygel. E tény alkalmas volt arra, hogy a közvélemény számára a pártatlanságot megkérdőjelezhesse.⁴¹

A pártatlanság ténye sokszor igen nehezen választható szét a függetlenségtől, amelyet Magyarországon az Alkotmány 50. § (3) bekezdése és a már említett bírósági szervezeti törvény biztosít. A függetlenség szervezeti és státuszbeli garanciái az ítélkezés függetlenségét garantálják és azt, hogy a függetlenség ne jelentse az önkényes döntés lehetőségét, a határozatok indoklásának kötelezettsége biztosítja. (A bírói függetlenség biztosítása érdekében az Európa Tanács keretében 1998. július 8-10-én elfogadták a bírák jogállásáról szóló Európai Kartát.)

Dolgozatomban később kifejtésre kerül a büntetőparancs intézménye és ezzel kapcsolatosan idézném a büntetőparancs és a pártatlan bíróhoz való jog viszonylatában⁴² Bárd Károly szavait: „Az Európai Emberi Jogi Egyezmény alapján a büntetőparancs kibocsátóját nem kell pártatlan elbírálás érdekében kizárni a további eljárásból. Ez azonban nem így van. A svájci szövetségi bíróság több döntésében ezzel ellentétes megállapításra jutott... A kifogás alapján lefolytatott eljárásban a bíró ugyanazt a kérdést hivatott eldönteni, mint amelyről korábban – a büntetőparancs kibocsátásakor – már határozott, ezért nem lehet pártatlan.”

³⁹ Ettl and Others judgement of 23 April 1987, Series A no. 117) In: Dr. Grád A.: i. m. 150. o.

⁴⁰ Sainte-Marie v. France judgement of 16 December 1992, Series A no. 253-A) In: Dr. Grád A.: i. m. 150. o.

⁴¹ Piersack v. Belgium judgement of 1 October 1982. Series A. no. 53) In: Dr. Grád A.: i. m. 152. o.

⁴² Bárd K.: Emberi jogok és büntető-igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007., 136. o.

2.1.4. Nyilvános tárgyaláshoz való jog

Az ügy nyilvános tárgyalásához való jog elsősorban az igazságszolgáltatás működésének ellenőrzését hivatott biztosítani a társadalom részéről, s egyben célja, hogy a büntetőjog parancsai, tilalmi eljussanak a közösség tagjaihoz.⁴³

A nyilvánosság elvének érvényesítése a fair tárgyalás egyik alapkövetelménye. A 6. cikk rendelkezéseinek alaposabb elemzése egyértelműen arra enged következtetni, hogy a nyilvánosság két formájáról van szó, egyrészt említik *az eljárás nyilvánosságát, illetve az ítélet kihirdetésének nyilvánosságát.*

A nyilvános eljárás társadalmi hasznosságát, értékét a Strassbourgi Bizottság talán az Axen ügyben⁴⁴ fejtette ki a legalaposabban: *„az eljárás nyilvános jellege a fair ítékezés biztosítékaként szolgál azáltal, hogy azt a személyt, akivel szemben eljárás folyik, megvédi az önkényes döntésektől, a társadalomnak pedig lehetőséget biztosít az igazságszolgáltatás ellenőrzésére (...) az eljárás nyilvános jellege az ítélet nyilvános kihirdetésével egyetemben a közönség megfelelő informáltságát, ideértve a sajtó által történő tájékoztatást is, valamint a jogi eljárás nyilvános felügyeletét hivatott biztosítani. Következésképpen az az igazságszolgáltatás iránti bizalmat erősíti.”*

A nyilvános tárgyaláshoz való jog nem abszolút jog, a nyilvánosság elvének korlátozására a 6. cikk rendelkezései is lehetőséget biztosítanak. A korlátozhatóság indokainak viszonylag széles skálája van felsorolva, nevezetesen: az erkölcsre, a közrendre, a nemzetbiztonság érdekeire, a kiskorúak érdekeire, a magánélet védelmére, az igazságszolgáltatás érdekeire való hivatkozás esetei. A nyilvánosság elvének ezen látszólagos széles skáláján mozgó korlátozási lehetőség azonban nem jelenti azt, hogy a nemzeti bíróságok az adott okokra hivatkozva minden esetben szabad kezet kapnak a nyilvánosság kizárására. A strassbourgi szervek minden vonatkozó panaszt alaposan megvizsgálják, s ami igen lényeges: a hivatkozott indok (pl. erkölcs, közérdek, nemzetbiztonsági érdek) fennállásáról, megalapozottságáról, egy demokratikus társadalomban annak szükségességéről, e szervek hivatottak dönteni.⁴⁵

A méltányos eljárás fontos feltétele tehát az eljárás nyilvánossága és kontradiktorikus jellege.

⁴³ 58/1995 (IX.15) AB határozat, ABH 1995., 289, 292-293.

⁴⁴ Axen case, Series B. No. 57. p. 24. In: Mavi V.: Az Európa Tanács és az emberi jogok. Budapest, 1993., 149. o.

⁴⁵ Mavi V.: Az Európa Tanács és az emberi jogok. Budapest, 1993., 149. o.

A Bíróság szerint hogy azt a Brandstatter v. Austria ügyben kifejtette⁴⁶ a bor- és bizonyítékhamisítás, majd később rágalmazás miatt elítélt panaszosnak, illetve ügyvédjének a rágalmazási perben csak közvetett és pusztán hipotetikus lehetősége volt arra, hogy a bíróság döntéseinek csaknem szó szerinti alapját képező ügyészi vádiratról és annak érveiről tudomást szerezzen, ellentétes a perbeli fegyveregyenlőség és a büntetőperbeli kontradikció követelményével. A kontradiktórikus per megköveteli, hogy a védelemnek csakúgy, mint a vádnak, lehetősége legyen a másik fél által a bírósághoz beterjesztett észrevételekről és bizonyítékokról tudomást szerezni, illetve azokat vitatni.

A zárt tárgyaláson hozott ítéletet is nyilvánosan kell kihirdetni, ez a kihirdetés mind a nemzetközi követelmények szerint, mind a hazai eljárásjogban a határozat rendelkező részének és indokolás lényegének ismertetését jelenti. Általánosságban azt mondhatjuk, ha a nyilvánosság követelménye a tárgyaláson nem érvényesül (zárt tárgyalás), tehát amikor a bizonyítás is lefolytatható a nyilvánosság kizárásával, a határozat kihirdetésének akkor is nyilvánosnak kell lennie. Amennyiben a nyilvánosság kizárására az eljárásban azért került sor, mert a hozható döntés kizárólag jogkérdést érint (ez a helyzet a másodfokú eljárásban a tanácsülésen hozott határozat esetében), a határozat nyilvános kihirdetésére nem kerül sor, elegendő a kézbesítés útján való közlés.⁴⁷

Ezzel az elvvel kapcsolatosan születt meg a Bíróság Helmers v. Sweden ügye⁴⁸, amelyben a Bíróság a 6. cikk mellett utal a korábban az Európa Tanácsi Ajánlások során ismertetett R (87) 18. számú Ajánlásra is, amely a későbbiek során említésre fog kerülni.

A jelen ügyben a kérelmező, Mr. Reinhard Helmers német állampolgár, egyetemi oktató és Svédországban, Lundban él. 1979-ben Mr. Helmerst nem választották ki egy akadémiai poszt betöltésére a Lundi Egyetemen. Mivel a döntést diszkriminatívnak tartotta, valamint véleménye szerint a döntőbizottság elfogult volt, ezért fellebbezett a Nemzeti Egyetemi és Főiskolai Tanácshoz (UHA), amely felkért egy eseti egyetemi bizottságot, hogy készítsen írásbeli véleményt. Mr. Helmers szerint az eseti bizottság állásfoglalása rágalmazásnak minősül, ezért a rendőrségen feljelentést tett magánvádlóként.

⁴⁶Brandstetter v. Austria case, judgement of 28 August 1991, 37/1990/228; In: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Brandstetter&sessionId=9837058&skin=hudoc-en>

⁴⁷ Halmai-Tóth (szerk): i. m. 712. o.

⁴⁸ Case of Helmers v. Sweden Judgement 28 October 1991 Strasbourg (Application no. 11826); In: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=HELMERS&sessionId=9707289&skin=hudoc-en>

A Lundi kerületi Bíróság nyilvános tárgyalást tartott 1981. szeptember 9-én, amin a feljelentőnek és a vádlottnak is lehetősége volt a felszólalásra.

1981. november 19-én a bíróság meghozta a döntést, melyben megállapította, hogy az eseti egyetemi bizottság Mr. Helmers fellebbezéséről készített állásfoglalása kimeríti a rágalmazás objektív feltételeit, de az elkövetők nem bűnösök, mivel ők csak az ügy előadói voltak.

1981. december 9-én Mr. Helmers fellebbezést nyújtott be a Skane és Blekingei Fellebbviteli Bíróságra. A fellebbviteli bíróság megkapta a vádlottak nyilatkozatait és megküldte Mr. Helmers részére is, azzal, hogy az ügyet tárgyalás tartása nélkül bírálja el a bíróság, és 14 napja van arra, hogy ez ellen a fellebbezést beadja. Mr. Helmers ezt április 16-án megtette.

1983. november 28-i ítéletében a Fellebbviteli Bíróság az írásbeli anyag alapján döntött anélkül, hogy tárgyalást tartott volna. Mr. Helmers kifogásolta a nyilvános tárgyalás hiányát.

A Bíróság többségi véleményében a 6. cikk 1. pontjának megsértését megállapította, de erre vonatkozólag több különvélemény is született: Például Morenilla bíró különvéleményében kifejtette, hogy⁴⁹ *„Sajnálatomra nem tudok egyetérteni azzal az érveléssel, ami a többséget ahhoz a döntéshez vezette, hogy a kérvényező jogát a tisztességes és nyilvános tárgyaláshoz, amit az Egyezmény 6. cikk 1. pontja biztosít, megsértették azáltal, hogy a Fellebbviteli Bíróság elutasította a szóbeli meghallgatás iránti kérelmét fellebbezésének elbírálása során. Véleményem szerint az eset körülményei az ilyen meghallgatást feleslegessé tették, és ezért szerintem nem sértették meg a 6. cikk 1. pontját.”*

Morenilla bíró szerint a nemzeti hatóságoknak a szabályozás vagy döntés során megvan a lehetőségük arra, hogy a fellebbviteli szakaszban szóbeli meghallgatás nélkül hozzanak ítéletet. Végtére is a 6. cikk 1. pontja nem biztosítja azt a jogot, hogy magasabb fokú bíróság előtt felülvizsgálják az ügyet. Ezért paradoxonnak tűnik, hogy egy olyan állam, amely biztosít fellebbezési jogot, megsérti az Egyezmény 6. cikkét akkor, ha lehetőséget biztosít a fellebbviteli bíróságoknak arra, hogy döntésüket nyilvános meghallgatás nélkül hozzák meg, míg egy másik állam, ahol nem megengedett, vagy csak korlátozott a fellebbezés, az Egyezménnyel összhangban cselekszik.

Ugyanakkor azt is megállapította, hogy: *„Meg kell vizsgálni az érintett állam jogpolitikáját is, valamint az ésszerű időn belüli döntés követelményét is. Sok európai állam küzd a bíróságok leterheltségének problémájával, sok a*

⁴⁹ Case of Helmers v. Sweden Judgement 28 October 1991 Strasbourg (Application no. 11826) ld. Morenilla bíró különvéleménye:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=HELMERS&sessionid=9707289&skin=hudoc-en>

hátralék is, főként a büntetőjogi jogorvoslatok terén. Ezek az államok lépéseket tesznek az eljárások egyszerűsítése érdekében, miközben tiszteletben tartják a 6. cikk alapvető biztosítékait, mint a tisztességes eljárás. Ezáltal az igazságszolgáltatás hatékonyabban működhet és jobban képes lesz megfelelni visszatartó szerepének. Ez a célja az R (87) 18. számú Ajánlásnak is, melyet az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága adott ki a Büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítése címmel. Ezt arra tekintettel készítették, ahogy a preambulum is megfogalmazza – hogy a büntető ügyek száma megemelkedett a bíróságokon, különösen a kisebb súlyúaké, valamint a büntetőeljárás hosszadalmassága problémákat vet fel”.

A tisztességes eljárást sértő hibák kiszűrésére a joggyakorlat kialakította a vizsgálendő tények körét. A feltételek esetenként változhatnak, azonban általánosan vizsgálat tárgyává válik a védelem joga, a fegyverek egyenlőségének kérdése, és a kontradiktorikus eljárás követelménye. Az előbbi feltételek megkövetelik a felek egyenlőségét az eljárás teljes terjedelmében,⁵⁰ míg a kontradiktorikus eljárás követelménye magában foglalja a másik fél indítványainak, bizonyítékainak megismerését, illetve azok megválaszolásának lehetőségét. A Bíróság joggyakorlata megkívánja, hogy a bizonyítékokat nyilvános tárgyalás keretében a vádlott elé kell tárnunk annak érdekében, hogy kontradiktorikus eljárás keretében vitathassa azokat. Az igazságosságnak tehát nem csak a tisztességes, hanem a nyilvános eljárás is garanciája.⁵¹

2.2. Az eljárás ésszerű időtartama

„Annak fő oka, hogy az állam sok időt és fáradságot fordít az igazságszolgáltatásra, abban rejlik, hogy ezzel is elő kívánja segíteni a közösség békéjét és nyugalomát” (William H. Taft, 1908.).

Az egyénnek mindig komoly érdeke fűződik ahhoz, hogy ügyében (a polgári jogi jogvitájában, illetve az ellene emelt büntetőjogi vád megalapozottságának kérdésében) mihamarabb érdemi és jogerős döntés szülessen. Az eljárás ésszerűtlen, hosszú időtartama megrendítheti a jogbiztonságot, megkérdőjelezheti az egyénnek az igazságszolgáltatásba vetett hitét.⁵²

⁵⁰ Murray, H: The European Convention on Human Rights. In: Yearbook of European Law 1997., 609. o.

⁵¹ Grotrian, A.: A tisztességes eljáráshoz való jog. In: Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strassbourgi esetjogról. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1999., 116. o.

⁵² Mavi: i. m. 151.o.

A közösségnek, az elkövetőnek, illetve a sértettnek is joga van arra, hogy az ügyet, amelyben érdekelt, haladéktalanul elintézzék.⁵³

Az eljárás elhúzódásának megállapításához szükséges annak tisztázása, hogy mi minősül „az eljárás elhúzódásának”. Ennek pontosan körülhatárolt definíciójával ritkán találkozunk, hiszen maga a „de facto” késelem nem jelent egyben „de jure” késelemet is.⁵⁴

Az Egyezmény rendelkezései között az ésszerű eljárási időtartam betartásának követelménye két cikkben is szerepel, éspedig az 5. cikk 3. paragrafusában, és az általunk vizsgált 6. cikkben. Az 5. cikk 3. paragrafusában rögzített ésszerű eljárási követelmény azonban nem azonos a 6. cikkben szereplő követelménnyel. Az 5. cikk által rögzített ésszerű eljárási követelmény csak az őrizetbe vett, illetve előzetes letartóztatásban lévő személynek biztosít védelmet, garanciákat biztosít az esetleg törvényellenesen vagy hosszadalmas fogvatartás eseteire.⁵⁵

Maguk a fogalmak is bizonytalanok: „megfelelő időben”, „késelem nélkül”. Az eljárásjogi rendszereken belül is lehetőség nyílik az eljárás időtartamának hosszabbítására, az elhúzódás ellensúlyozása szempontjából azonban ezeknek nincs jelentősége.

Az eljárás elhúzódása nemcsak a hatékonyságot ássa alá, hanem gyengíti a vádat, növeli a védelem költségeit, növekednek az eljárás költségei, nehezebbé válik a bizonyítás, továbbá az állampolgárok részéről gyengül az igazságszolgáltatásba vetett bizalom.

Az ésszerű időn belüli tárgyalás követelménye azt a célt szolgálja, hogy az egyének vitás ügyei minél hamarabb rendeződjenek, és kivédje a hosszas várakozás miatti bizonytalanságot is.⁵⁶

Magyarországon a helyi bíróságaink előtt induló közvadas eljárások közül 1993-ban az év végén folyamatban maradt büntetőügyek száma csaknem négy és félszerese volt az 1979. évinek. Közöttük a hosszabb időtartamú eljárások mennyisége az átlagot meghaladó mértékben nőtt, vagyis 6 hónap – 1

⁵³ Balla L.–Dr. Kardos S.: A tisztességes eljárásról a strassbourgi bíróság gyakorlatában. *Bírák Lapja* 2005/1., 44. o.

⁵⁴ Feltes, T.: Az emberi jogok és az eljárás elhúzódása a büntető igazságszolgáltatási rendszerben. In: *Az emberi jogok érvényesülése a büntetőeljárásban*. XLIII. Nemzetközi Kriminológiai Konferencia, Miskolc, 1991. 221. o.

⁵⁵ Mavi: i. m. 151.o.: Az itt szereplő ésszerűségi időtartam betartásának követelménye például azt jelenti, hogy az egyént nem lehet ésszerűtlen hosszú ideig előzetes letartóztatásban tartani, még abban az esetben sem, ha a bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja továbbra is fennáll.

⁵⁶ McBride, J.: *The Continuing Refinement of Criminal Due Process*. In: *European Law Review, Human Rights Survey 1997, HRC/2*.

év közötti ügyek száma 24-szeresére, az 1 éven túliaké pedig több mint százszorosára emelkedett.⁵⁷

Ezek az adatok is mutatják, hogy milyen fontos az ügyek elhúzódásának idejével foglalkoznunk.

Az Európai Emberi Jogi Bizottság és Bíróság nem definiálta az „ésszerű idő” fogalmát, így a vizsgált tényezők annak meghatározásában, hogy vajon az adott eljárás megfelel-e az ésszerű idő elvének, a következők:

- az adott ügy összetettsége,
- az a mód, ahogy a hatóságok az ügyet kezelik,
- annak vizsgálata, hogy a kérelmező saját magatartása mennyiben járulhatott hozzá a késedelemhez, és
- azok a különleges körülmények, amelyek igazolhatják az eljárás elhúzódását.⁵⁸

Az Európai Emberi Jogok Bírósága eseti döntéseit elemezve megállapítható az a tény, hogy a büntetőeljárások során ritkábban kerül sor annak megállapítására, hogy az eljárás elhúzódásáért a terhelt saját maga a felelős. Nagyobb a gyakorlati jelentősége az érintett állam saját magatartásának, hiszen kevesebb lehetősége van az ügyfelek magatartására kimentési okként hivatkozni. A strassbourgi szervek ezért első körben azt vizsgálják, hogy az ügy hossza az általában szükségesnek tűnő időtartamot meghaladta-e, és ha igen, ennek igazolása az érintett államra hárul. Az érintett állam tehát büntetőügyekben sem tudja kimenteni magát mással, mint annak bizonyításával, hogy az eljárás elhúzódása a közhatalmi szervek folyamatos munkája ellenére az ügy valóban bonyolult voltának, illetve maguknak az ügyfeleknek, jogi képviselőiknek tudható be. Amennyiben azonban ez a „bizonyítási kísérlet” kudarcot vall, az elmarasztalás nem kerülhető el.⁵⁹

A fenti ügyben a brit állampolgárt a görög hatóságok korábbi görögországi tartózkodása során elkövetett súlyos bűncselekmények elkövetésével vették őrizetbe és elhúzódó tárgyalássorozat után életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. Kérelmében azt állította, hogy ügyében a fellebbezési tárgyalás ésszerű határidőn túl, csaknem nyolc évig tartott.

¹⁸² Vavró I.: A büntetőeljárás időtartamának alakulása az időszak végén folyamatban maradt büntetőügyekben. Igazságügyi Minisztérium, Igazságszolgáltatási Hivatal, Budapest, 1993., 2. o.

⁵⁸ Gomien, D.: Rövid útmutató az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez. Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest, 1994., 43-44. o.

⁵⁹ Portington v. Greece Judgment of 23 september 1998.; In:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/>

[view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Portington&sessionId=9707289&skin=hudoc-en](http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Portington&sessionId=9707289&skin=hudoc-en)

A Bíróság megállapította az Egyezmény 6. cikk. 1. pontjának megsértését, tekintettel arra, hogy ez a pont a szerződő államokat arra kötelezi, hogy igazságszolgáltatási rendszerüket úgy szervezzék meg, hogy a bíróságok kötelességeiket teljesíteni tudják, így az ügyeket ésszerű határidőben el tudják intézni. Az adott ügyben a bonyolultság és a kérelmező magatartása nem indokolta a fellebbviteli eljárás elhúzódását.

A Bíróság az emberi jogok megsértésének tekinti a büntetőeljárások elhúzódását és elmarasztalja azokat az államokat, amelyek nem tudják biztosítani az ésszerű határidőn belüli döntéseket, és több állásfoglalásában is visszautasította azt a kormányzati érvet, hogy az elégtelen személyzet elegendő magyarázat az ésszerű idő be nem tartására.⁶⁰

Az ésszerű időtartam megállapításához célszerű az elhúzódás okait megvizsgálni. Ezek számtalan tényezőből eredhetnek. Egy azonban biztos, hogy az elbírálás alapja sohasem az eljárás objektív időtartama.⁶¹ Az elv sérelmét a bíróság minden egyes esetben az ügy összes körülményének mérlegelése alapján vizsgálja. Ezek a szempontok különösen a következők:

- az ügy bonyolultsága,
- az eljárás résztvevőinek magatartása,⁶²
- az állami szervek magatartása, vagyis megtettek-e mindent az ügy ésszerű időn belüli befejezése érdekében,
- speciális körülmények, melyek kivételes gondosságot kívánnak az eljárás gyors lefolytatása érdekében.⁶³

Ezen szempontokat a bíróság a polgári ügyek vonatkozásában dolgozta ki, azonban érvényesek a büntető igazságszolgáltatás területén is. Egy eltérés állapítható meg azonban, amely a két eljárás jellegének különbözőségéből ered. Ugyanis a terhelt magatartása kevésbé járul hozzá az eljárás elhúzódásához, mivel kevesebb befolyással rendelkezik az eljárás menetére, mint a polgári ügyek peres feleinek.⁶⁴ Ennek ellenpólusként jelenik meg az állam felelősségének előtérbe kerülése, hiszen kevésbé hivatkozhat az eljárásban résztvevők magatartására.

Az ügyek nagy száma, az igazságügyi szervek túlterheltsége, személyi hibák, technikai problémák, jogszabályváltozások nem indokolják az ügyek késedelmes elbírálását. Ez a tagállamok azon kötelezettségéből ered, hogy az

⁶⁰ Kertész I.: Ügyészbíráskodás? Magyar Jog 1996/1. 1-8. o.

⁶¹ Grád: i. m. 283. o.

⁶² Neumeister case, § 20-21.; König case, § 99.; Foti and others case, § 56.

⁶³ Blutman L.: A letartóztatás időtartamának ésszerűsége az európai alapjogokban. Rendészeti Szemle 1993/6., 17. o.

⁶⁴ Grád: i. m. 310. o.

államok Egyezményhez történő csatlakozásból kifolyólag kötelesek igazságszolgáltatási rendszerüket ennek megfelelően kialakítani.

A strassbourgi gyakorlat kitüntetett jelentőséget tulajdonít annak a körülménynek is, hogy a terhelt a büntetőeljárás folyamán előzetes fogvatartásban van, mely esetben a hatóságoktól fokozott gyorsaságot követelnek meg. Így akár már a négy év alatt öt bíróságot megjárt ügy is ésszerűtlen időtartamúnak bizonyulhat, amennyiben például az iratoknak a felsőbb bírósághoz való pusztá felterjesztése egymagában több hónapot vesz igénybe.⁶⁵

Amennyiben a per tartamát felosztjuk, „improduktívként” határozhatjuk meg azt az időtartamot, amely alatt az ügy irataival nem történik semmi, vagyis amíg az ügy intézése szünetel. Késedelem okoz, ha nem teszik meg azokat a lépéseket, amelyek a késedelem folytán kiküszöbölhetőek lettek volna.⁶⁶ Az elhúzódást eredményező okok, tényezők, jelenségek rendkívül sokfélék lehetnek: az ügy sajátosságai, az eljárásban résztvevők, illetve a hatóságok magatartása. Ezek a jelenségek minden büntető ügyben előfordulhatnak.

Thomas Feltes megállapításai alapján három kérdést kell tisztázni a késedelem fogalmának meghatározásakor:

- Ki jogosult meghatározni, mi minősül késedelemnek, és mihez képest késedelmes az eljárás?
- Kinek az érdeke a késedelem előidézése, és mi a célja?
- Kik károsulnak a késedelem okozásával, milyen károkat, veszteségeket szenvednek el?

Az Egyezmény a tisztességes eljárás általános követelményeit rögzítő minden – akár polgári jogi, akár büntetőjogi vád alapján folyó – eljárásban követendő 6. cikk 1. pontjában rögzíti az ésszerű időn belüli tárgyalásra vonatkozó előírást.

A Bíróság elé került ügyek több mint 30%-a az eljárás ésszerű időn belüli lefolytatásával áll kapcsolatban, ennek következtében a bíróság széles körű joggyakorlattal rendelkezik ezen cikk vonatkozásában.

Általános tétellé vált, hogy az elhúzódás megállapíthatóságához nem szükséges megvárni az eljárás végét, az ügy érdemi befejezése előtt is megvalósulhat ezen elv sérelme. Ennek hátterében az a tény áll, hogy ebben a szakaszban korlátozottan érvényesül a terhelt jogorvoslathoz való joga.

⁶⁵ Abdoella v. the Netherlands Judgement of 25 november 1992.; In:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/>

[view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Abdoella&sessionId=9707289&skin=hudoc-en](http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Abdoella&sessionId=9707289&skin=hudoc-en)

⁶⁶ Feltes: i. m. 226. o.

2.2.1. Az időtartam számításának módja büntető ügyekben

Az Egyezmény 6. cikkéből kiolvasható, hogy az ésszerű időn belüli eljárás joga azt a személyt illeti meg, akivel szemben tisztázni kell a büntetőjogi vád megalapozottságát. Ebből azonban nem derül ki, hogy a vád megalapozottsága tisztázásának szükségessége milyen időpontban lép életbe, más szóval, a váddal kapcsolatos első eljárási intézkedés időpontja hol kezdődik: a letartóztatás vagy őrizetbevétel napján, az előzetes nyomozás elrendelésének napján, vagy a vádemelés formális kinyilvánításának napján. A strassbourgi szervek a kérdésben egy általános, keretszabálynak tekinthető értelmezési klauzula alapján döntenek: az eljárás kezdeti időpontjának (a vád fennállásra utaló tényezőnek) azt az időpontot kell tekinteni, amikor az „*érintett személy helyzetében az ellene felhozott gyanú következtében lényeges változás áll be.*”⁶⁷ *Ilyen lényeges változás állhat be, a „letartóztatás napján, azon a napon, amikor az egyénnel hivatalosan tudatják, hogy eljárást indítanak ellene, illetve az előzetes nyomozás megkezdésének napján.”*⁶⁸

Tehát a 6. cikkben szereplő eljárási időtartam kezdete nem esik egybe azzal a nappal, amikor az ügyben az eljáró bíróság eljárását megkezdi. Az ügynek az eljáró bírósághoz való eljuttatását nem lehet úgy értelmezni, hogy az eljárás időtartamát csak ettől a naptól kell számítani.⁶⁹

Néhány ügytípusban az érintett jogviszonyok jellege az általánosnál gyorsabb elbírálást követel meg, ebből kifolyólag rövidebb pertartam is az elvéreleméhez vezethet.

Az ügy bonyolultsága megállapításának nem előfeltétele az ügy komplex jogi megítélése. Jogilag egyszerűbb megítélés is alapul szolgálhat az eljárás ésszerű időn belüli minősítésének.

Kiemelt jelentőséggel bír a terhelt előzetes fogva tartásának ténye. Ebben az esetben ugyanis az elv megsértése az átlagosnál jóval korábbi időpontban megállapítható.

⁶⁷ Case of Neumeister Judgement of 27 June 1968; In: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=Neumeister&sessionid=9707289&skin=hudoc-en>

⁶⁸ Case of Eckle v. Germany Judgement of 15 July 1982; In: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=Eckle&sessionid=9837058&skin=hudoc-en>

⁶⁹ Deweer case v. Belgium Judgement of 27 Febr 1980; In: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Deweer&sessionid=9837058&skin=hudoc-en>

A terhelt kisebb-nagyobb késedelmei esetén nem mentesíthető, illetve nem csökkenthető az állam felelőssége, kivéve, ha a késedelem döntően a terheltnek tudható be.

A joggyakorlat szerint az eljárás elhúzódása esetén, amennyiben a büntetés kiszabása erre tekintettel történik, vagyis a büntetés időtartamának csökkentésére kerül sor, ez megfelelő jogorvoslatnak minősül a késedelem hátrányainak orvoslására.

2.2.2. Az eljárás befejezésének ideje

Az eljárás akkor tekinthető befejezettnek, ha a vád kérdésében – annak megalapozottsága vagy alaptalansága vonatkozásában – jogerős döntés születik. Tehát az ügy tárgyalásának elnapolása az első tárgyalás megtartását követően egy későbbi időpontra, illetve az első fokon vagy másodfokon eljáró bíróság nem jogerős ítélete, a figyelembe veendő időtartamot lezárandó intézkedésként nem értelmezhető. Más szóval, az ésszerű eljárási időtartam kérdésében való döntés során „*az eljárás egészét kell figyelembe venni, ideértve a fellebbviteli eljárást is.*”⁷⁰

A büntetőjogi eljárások megítélése tárgyában is számos ítélet született közép- és kelet-európai államok tekintetében, melyek felelevenítése tanulságos lehet a további jogsértések kiküszöbölése érdekében. A *Punzelt c. Cseh Köztársaság*⁷¹ ügyben az ellene lefolytatott büntetőeljárás elhúzódását sérelmezte a panaszos. A Bíróság a vád közlésétől az elsőfokú ítélet megszületéséig eltelt három év, három hónap és tizenkét napi időszakot vizsgálta. Az ügy a Bíróság megítélése szerint nem volt különösebben bonyolultnak mondható. A panaszos a bizonyítási eljárás kiterjesztésére irányuló indítványaival hozzájárult az eljárás elhúzódásához. A nemzeti hatóságok esetében ezzel szemben nem tudott a Bíróság egy inaktív periódust sem kimutatni. Azt, hogy 1995. márciusában az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezték arra hivatkozva, hogy az nem volt kellően világosan megfogalmazva, a Legfelsőbb Bíróság határozata orvosolta az eljárást gyorsító eszközök alkalmazásának elrendelésével.

Megállapíthatjuk, hogy az ésszerű idő betartásának megállapítása függ egyrészt az ügy körülményeitől, másrészt a késedelem okaitól.⁷²

⁷⁰ Case of Zimmermann and Steiner v. Switzerland Judgement of 13 July 1980.; In: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Zimmermann&sessionid=9837058&skin=hudoc-en>

⁷¹ Case of Punzelt v. The Czech Republic Judgement of 27 Nov 1991.; In:

<http://www.worldlii.org/cgi-bin/disp.pl/eu/cases/ECHR/2000/170.html?query=Punzelt>

⁷² Balla K.–Dr. Kardos S.: i.m. 48. o.

Végezetül célszerű megemlíteni a strassbourgi szerveknek az adott kérdésre vonatkozó vizsgálati módszerét. Az eljárás minden egyes szakaszát (előzetes nyomozás, vádemelés, elsőfokú bíróság eljárása, az esetleg benyújtott felülvizsgálati kérelem elbírálása, másodfokú bíróság eljárása, legfelsőbb bíróság eljárása) külön vizsgálatnak vetik alá, s gyakoriak az olyan esetek, amikor nem az egész eljárás időtartamának hosszadalmasságát, hanem csak az egyes szakaszokban észlelhető mulasztásokat, tétlenséget kifogásolják.⁷³

E módszer alkalmazása mögött figyelmeztető és cselekvésre ösztönző szándék húzódik meg: az ügyeket nem lehet ok nélkül „pihentetni”, az alaptalan eljárási tétlenség az Egyezmény megsértését jelentheti. A bírák túlterheltsége, az ügyek felhalmozódása az egyes bíróságokon kimentési érvként nem jöhet számításba, mivel az Egyezményt felvállaló államokat egyértelmű „kötelezettség terheli jogrendszerük olyan módon történő működtetésére, hogy a bíróságaik a 6. cikk 1. paragrafusában említett „ésszerű időtartamra” tekintettel járjanak el.”⁷⁴

Anita Nagy

The relation of Human Rights and Criminal procedure (Part I)

Summary

Countless questions and criticisms were raised up with the effectiveness of the criminal jurisdiction in the last decades. Its fundamental reason was that the jurisdiction did not keep step with the elevation of the number of the crimes. The jurisdiction apparatus turned into overburdened and the criminal procedures were dragged out.

In order to the jurisdiction can more seriously explore the more complicated crimes with proper elaboration, in case of easier statements of facts and in such affairs, which can be decided simply; it is needed such efficient and fast procedure institutions, which ones give opportunity to the perpetrators for the highlighting of proceeding in the phase of early stages. Thus it is possible to focus the resources on complicated cases, which by the jurisdiction may turn into more efficient one.

I have been looking for the reasons that led to the cases dragging on since 1997, so I was especially interested in what kind of provisions accelerating procedure

⁷³ Kemmache case, judgement of 27 Nov 1991, 41/1990/232/298; In:

http://www.worldlii.org/cgi-bin/sinosrch.cgi?method=boolean&query=Kemmache&meta=%2Fworldlii&mask_path=eu%2Fcases%2FECHR+

⁷⁴ Zimmermann and Steiner case, judgement of 13 July 1983. Series A. No.66.29. § In: Mavi V.: i. m. 154. o.

there are in the criminal procedure (arraignment, omission of the trial, waiver of the trial, procedure against an absent defendant) which about it is possible to write that I review in what kind of form these law institutions appeared in the Hungarian legal regulation previously.

The aim of the research was also that how the European Human Rights Convention guarantees the dragging on of the procedures. Considering the "concept of sensible time" I have dedicated an extra part in my thesis for the related case law of European Human Rights Convention.

I was with attention to this 6th paragraph's legal practice, since European Human Rights Convention and the existence on its basis legal practice are related tightly to the surrounding historical, political, and with its social development.

Together with this process I tried to make an effort to sketch, that the Recommendations of the Committee of Ministers to Member States this intervening on the area of its simplification, particularly I have examined the provisions of Recommendation No.(87) 18 of the Committee of Minister criminal procedure.